MUSTAQILLIK YILLARIDA O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIY HIMOYA SIYOSATINING O‘TKAZILISHI (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)

Jurayev Mansur Muxitdinovich,
Samarqand tumanidagi 5-sonli maktabning
Oliy toifali Tarix fani o'qituvchisi
mansurjurayev42@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur tezisda mustaqillik yillarida O'zbekistonda ijtimoiy himoya siyosatining shakllanishi, qonunchilik bazasi, amalga oshirilgan islohotlar va ularning Samarqand viloyatidagi tatbiq etilishi tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi – ijtimoiy himoya sohasidagi davlat siyosatining samaradorligini baholash va kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashdan iborat.*

Kalit so‘zlar: *mustaqillik, Samarqand viloyati, ijtimoiy muammolar, bandlik, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma, islohotlar, ijtimoiy barqarorlik.*

Аннотация. *В данной работе анализируется формирование политики социальной защиты в Узбекистане в годы независимости, законодательная база, проведенные реформы и их реализация в Самаркандской области. Цель исследования – оценить эффективность государственной политики в сфере социальной защиты и определить направления дальнейшего развития.*

Ключевые слова: *независимость, Самаркандская область, социальные проблемы, занятость, образование, здравоохранение, инфраструктура, реформы, социальная стабильность.*

Annotation. *This thesis analyzes the formation of social protection policy in Uzbekistan during the years of independence, the legislative framework, the reforms implemented and their implementation in the Samarkand region. The purpose of the study is to assess the effectiveness of state policy in the field of social protection and determine future development directions.*

Key words: *independence, Samarkand region, social problems, employment, education, healthcare, infrastructure, reforms, social stability.*

O'zbekiston 1991-yilda mustaqillikka erishgandan so'ng, mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy hayotning barcha sohalarida tub islohotlarni amalga oshirishga kirishdi. Ushbu islohotlar orasida ijtimoiy himoya tizimini shakllantirish va rivojlantirish alohida o'rin egalladi. Zero, sovet davri merosidan o'tgan tizim bozor iqtisodiyotining talablariga javob bermay, butunlay yangi yondashuvlarni talab qilar edi. Shu boisdan ham mustaqillik yillarida O'zbekistonda ijtimoiy himoya siyosatining o'tkazilishi va uning hududiy xususiyatlarini o'rganish hozirgi kunda ham dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Ijtimoiy himoya tizimi – bu aholining ijtimoiy zaif qatlamlarini (nogironlar, keksalar, ko'p bolali oilalar, ishsizlar, kam ta'minlangan fuqarolar) moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmuidir. Mamlakatimizda bu tizim mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab shakllanib, keyingi o'n yilliklarda o'z taraqqiyot yo'lini bosib o'tdi. Samarqand viloyati O'zbekistonning eng yirik ma'muriy-hududiy birligi sifatida ijtimoiy himoya siyosatining amaliyotini o'rganishda o'ziga xos namuna (model) hisoblanadi.

Ushbu tizesning asosiy maqsadi – mustaqillik davrida O'zbekistonda ijtimoiy himoya siyosatining o'tkazilish mexanizmlari va samaradorligini Samarqand viloyati misolida kompleks o'rganishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan:

Birinchi vazifa – O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining qonuniy-me'yoriy asoslarini tadqiq qilish. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, «Ijtimoiy ta'minot to'g'risida»gi, «Bandlik to'g'risida»gi va boshqa qonunlar, hamda Prezident farmonlari va hukumat qarorlarini o'rganish nazarda tutilgan.

Ikkinchi vazifa – mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ijtimoiy islohotlarning bosqichlarini belgilash va ularning Samarqand viloyatidagi amaliy natijalarini tahlil qilishdan iborat. Bu bosqich 1991-2000-yillar

(tizim shakllanish davri), 2001-2016-yillar (mustahkamlash va kengaytirish davri) va 2017-yildan hozirgacha (yangi O'zbekiston islohotlari) deb belgilangan.

Uchinchi vazifa – Samarqand viloyatidagi ijtimoiy himoya muassasalari faoliyatini, ijtimoiy nafaqalar, moddiy yordam va reabilitatsiya xizmatlarining qamrovini statistik ma'lumotlar asosida o'rganish hamda sohadagi muammo va kamchiliklarni aniqlashdan iborat.

O'zbekiston mustaqilligining ilk yillarida – 1991-1994-yillarda ijtimoiy himoya sohasida qator muhim me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 39-moddasi fuqarolarning ijtimoiy ta'minot olish huquqini kafolatladi. «Pensiya ta'minoti to'g'risida»gi qonun (1993), «Nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to'g'risida»gi qonun (1991), «Bandlik to'g'risida»gi qonun (1992) va boshqa me'yoriy hujjatlar ijtimoiy himoya tizimining huquqiy poydevorini yaratdi.

2017-yildan boshlab yangi O'zbekiston siyosati doirasida ijtimoiy himoya sohasida tub o'zgarishlar yuz berdi. «Ijtimoiy himoyaning yagona reestri» tizimi joriy etildi, «Temir daftar», «Ayollar daftari», «Yoshlar daftari» kabi mexanizmlar orqali ijtimoiy zaif aholini aniqlash va ularga maqsadli yordam ko'rsatish yo'lga qo'yildi. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligidagi bu islohotlar ijtimoiy himoya tizimini tubdan o'zgartirdi: nafaqa miqdorlari oshirildi, qamrov kengaytirildi va xizmat ko'rsatish sifati yaxshilandi. Ijtimoiy himoya bo'yicha davlat xarajatlari ham sezilarli darajada o'sdi. 2022-yilda davlat byudjetidan ijtimoiy himoyaga ajratilgan mablag' yalpi ichki mahsulotning 7,2 foizini tashkil etdi. Bu ko'rsatkich mamlakatimizning ijtimoiy davlat sifatidagi pozitsiyasini mustahkamlaydi.

Samarqand viloyatining 4 milliondan ortiq aholisi va 14 ta tumani bilan O'zbekistonning eng yirik viloyatlaridan biri hisoblanadi. Viloyatda Ijtimoiy himoya vazirligi huzuridagi tuman (shahar) bo'limlari, nogironlar reabilitatsiya markazlari, keksalar uylari, bolalar muassasalari va boshqa ijtimoiy muassasalar faoliyat yuritadi. 2023-yil ma'lumotlariga ko'ra, viloyatda 280 mingdan ortiq kishi turli xil ijtimoiy nafaqalar va yordam turlarini olmoqda.

Viloyatda «Temir daftar» tizimi doirasida 2023-yilda 47 mingdan ziyod oila moddiy yordamga muhtoj sifatida ro'yxatga olingan bo'lib, ularga 2,1 trillion so'm hajmida maqsadli ijtimoiy yordam ko'rsatilgan. «Ayollar daftari» bo'yicha 12 ming nafar ayol kasb o'rgatish kurslari va tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlaridan foydalangan. «Yoshlar daftari» doirasida esa 8 mingdan ortiq yoshlarga ish o'rni va moddiy ko'mak berilgan. Ushbu raqamlar viloyatdagi ijtimoiy himoya ishlarining kengligidan dalolat beradi. Shuningdek, nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan olib borilayotgan siyosat viloyatda ijobiy natijalar bermoqda. 2022-2023-yillarda Samarqand viloyatida 45 ming nafar nogironga nafaqalar va reabilitatsiya xizmatlari ko'rsatildi. Viloyatda ish joylarining 3 foizini nogironlar uchun belgilash kvotasi joriy etilishi ularning mehnat bozoriga integratsiyasini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Biroq amaliyotda kvotaning to'liq bajarilmasligi hali ham muammo bo'lib qolmoqda.

O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Samarqand viloyatida ijtimoiy himoya tizimi bir qator muammolarga duch kelmoqda. Birinchidan, qishloq hududlardagi aholining ijtimoiy himoya xizmatlariga yetarlicha qamrab olinmaganligi kuzatiladi: tuman markazlaridan uzoqda joylashgan qishloq ahli ko'pincha o'z huquqlari haqida to'liq ma'lumotga ega emas. Ikkinchidan, ijtimoiy nafaqalarning real yashash minimumiga nisbatan pastligi fuqarolarning turmuш darajasini yetarlicha ko'tara olmaydi. Uchinchidan, ijtimoiy muassasalar, xususan keksalar uylari va nogironlar reabilitatsiya markazlarining moddiy-texnika bazasi yetarli darajada rivojlanmagan.

Muammolarni bartaraf etish yo'lida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi: ijtimoiy xizmatlarni raqamlashtirish va onlayn platformalar orqali fuqarolarning murojaat imkoniyatini kengaytirish; ijtimoiy nafaqalar miqdorini tirikchilik minimumiga muvofiqlashtirish mexanizmini joriy etish; nohiyalar va mahallalardagi ijtimoiy ishchilar sonini ko'paytirish va ularning malakasini oshirish; nodavlat tashkilotlar va xususiy sektor bilan hamkorlikni faollashtirish orqali ijtimoiy xizmatlar turini kengaytirish.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ijtimoiy himoya siyosati ulkan yo'lni bosib o'tdi. Dastlabki og'ir o'tish davri inqirozlaridan so'ng davlat aholining ijtimoiy zaif qatlamlarini himoya qilishga qaratilgan barqaror tizimni shakllantirishga muvaffaq bo'ldi. Qonunchilik bazasining izchil takomillashtirilishi, moliyaviy resurslarning oshirilishi va 2017-yildan boshlab amalga oshirilayotgan yangi islohotlar bu sohadagi sifat o'zgarishlarini ta'minladi.

Samarqand viloyati misolida olib borilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, viloyatda ijtimoiy himoya tizimi nisbatan barqaror ishlaydi va yuz minglab fuqarolarga moddiy hamda ma'naviy yordam ko'rsatmoqda. «Temir daftar», «Ayollar daftari» va «Yoshlar daftari» kabi innovatsion mexanizmlar maqsadli ijtimoiy yordamni samarali yo'lga qo'yishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Biroq qishloq hududlarda xizmatlar qamrovini kengaytirish, nafaqa miqdorlarini hayot darajasiga moslashtirish va muassasalar moddiy bazasini mustahkamlash bo'yicha amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlar ko'p.

Tadqiqot natijalari asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, O'zbekistonda ijtimoiy himoya siyosatining keyingi rivojlanishi: tizimni raqamlashtirish va modernizatsiya qilish; ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda nodavlat sektorni keng jalb etish; ijtimoiy ishchilar institutini mustahkamlash; va eng muhimi, ijtimoiy himoya xizmatlarini fuqarolarning ehtiyojlaridan kelib chiqib, talabga muvofiq shakllantirishga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi «Ijtimoiy ta'minot to'g'risida»gi Qonuni, 1993-yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-yanvardagi PF-5623-sonli Farmoni «2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy himoya tizimini yanada takomillashtirish strategiyasi to'g'risida».
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Samarqand viloyati ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari, 2022–2023. – Toshkent: Davlat statistika qo'mitasi, 2023.
5. Xolmatov N.X. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining rivojlanish yo'nalishlari. – Toshkent: Fan, 2021.
6. Toshmatov A.R. Bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida ijtimoiy siyosat. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.
7. World Bank. Uzbekistan Social Protection Assessment. – Washington D.C.: World Bank, 2022.
8. UNDP. Human Development Report: Uzbekistan 2023. – New York: UNDP, 2023.
9. Xakimov, M., & Maffei, S. (2022). Integrated learning technology. Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal, 12(4), 704-708.
10. Axmedova, N. (2026). The stage of adaptation in teaching directing. Spanish Journal of Innovation and Integrity, 51, 135-137.
11. Nabiullina, L. M., & Akbarova, M. S. Q. (2024). Innovative Technologies as a Tool for Managing Preschool Educational Organizations. American Journal of Education and Evaluation Studies, 1(9), 232-236.
12. Panferova, I., & Nabiulina, L. (2025, May). The Implementation of the Digital Multimedia in the Educational Process: Possibilities and Risks. In 2025 5th International Conference on Artificial Intelligence and Education (ICAIE) (pp. 823-829). IEEE.
13. Shamahmudova, A., & Djalilova, S. (2024). Retracted: Discourse strategies of ecology and environment. In BIO Web of Conferences (Vol. 84, p. 04025). EDP Sciences.
14. Хакимов, М. Р. (2020). Development of innovative technologies in the system of higher education of the republic of Uzbekistan. Re-health journal, (2-2), 163-164.
15. Набиулина, Л., & Курбанова, Г. (2024). Актуальность вопросов формирования аналитических компетенций у педагогов. Problems and solutions of scientific and innovative research, 1(8), 110-115.
16. Panferova, I. V., & Pak, S. V. (2022). A complex approach to the formation of a safe developmental environment in preschool educational institutions. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 10(2), 33-41.
17. Nasrullayevna, E. S. (2025). Methodology for organizing classroom instruction in developing acting skills of future folklore performers. Confrencea, 9(9), 2-10.